

L I T E R A T U R E

The Professional Growth of an Accounting Agency Entrepreneur

KTL Marja-Liisa Tenhusen väitöskirja "The Professional Growth of an Accounting Agency Entrepreneur" (Tilitoimistoyrittäjän ammatillinen kasvu) tarkastettiin 6.9.2002 Jyväskylän yliopiston taloustieteiden tiedekunnassa. Vastaväittäjänä oli KTT, dosentti Veijo Riistama Helsingin kauppakorkeakoulusta ja kustoksena professori Matti Koironen Jyväskylän yliopistosta.

Tilitoimistoalan sopeuduttava koulutukseen ja ketjuuntumiseen

Tilitoimistoyrittäjät tunnistavat ammatin laatuvaatimukset

Kirjanpitoon ja tilintarkastukseen liittyvät ongelmat ovat olleet viime aikoina näyttävästi esillä tiedotusvälineissä. Iso kansainvälinen tilintarkastustoimisto on ollut osallisena amerikkalaisia jättyhtiötä koskevissa kirjanpitoepäselvyyksissä. EU:n komission kirjanpitoa pidetään julkisesti epäluotettavana jo toistamiseen. Onko luottamus kirjanpitäjien ja tilintarkastajien ammattitaitoon horjumassa? Ammattikuntaa on totuttu pitämään luotettavuuden ja täsmällisyyden

esikuvana. Ovatko taloushallinnon osaamista määrittelevät normit ja lainsäädännön määräykset ajan tasalla?

KTL Marja-Liisa Tenhusen tutkimuksen kohteena on tilitoimistoyrittäjien ammatissa kasvu ja kehittyminen. Tilitoimistoala on spesifi ala, jonka kvalifikaatioajattelua on pohdittu esitämällä, mitä ammatti vaatii nyt ja tulevaisuudessa. Väitöstutkimus on ajankohtainen etiikan, moraalin ja ammattitaidon näkökulmista tarkasteluna.

Asiantuntijayrityksen kyettävä sopeutumaan säädöksiin

– Tilitoimistoyritys on asiantuntijayritys. Ala on professiona voimakkaan muutoksen kourissa ja huomispäivän tilitoimistot voivat toimia aikaisempaa enemmän yrittäjyyden edistäjinä. Kyky sopeutua yhteiskunnan säädöksiin ja määräyksiin on yksi tärkeimmistä alan yrittäjäominaisuuksista, Tenhusen kuva.

Yrittäjäksi ryhtymisen edellytys on sisäisen yrittäjyyden uraorientaatio, vahva motivaatio ja tahto toimia itsenäisenä yrittäjänä. Tiedon ja taidon ominaisuuksiin yrittäjät lukevat Tenhusen mukaan mm. riskien hallinnan, strategisen ajattelun, juridiikan, liiketoimintasuunnitelun sekä verotuksen ja laskentatoimen osaamisen. Arvoluettelossa ovat yrittäjyyden ja johta-

LITERATURE

juuden lisäksi eettisyys, substanssiosaamisen arvostaminen, asiakaslähtöisyys ja markkinointihenkisyys.

Valtaosa auktorisoimattomia tilitoimistoja

Suomessa on tällä hetkellä 549 auktorisoitua tilitoimistoa. Auktorisoituja KLT-kirjanpitäjiä on 1825. Tilitoimiston auktorisoinnin yhtenä edellytyksenä on, että tilitoimiston toiminnasta vastaa auktorisoitu KLT-kirjanpitäjä. Kaikkiaan Suomessa on Tilastokeskuksen toimialatilastojen mukaan 3762 tilitoimistoa, jolloin auktorisoimattomia tilitoimistoja on yhteensä 3213. Tilitoimiston auktorisointi osoittaa osaamisen laatu- ja laatutasoa; auktorisointi on siis tietyntyylinen sertifiointi.

– Tilitoimiston voi Suomessa perustaa vapaasti elinkeinovapauteen perustuen. Kaikki asiakasyritykset eivät ole tietoisia auktorisoinnista, eivätkä kykene vertailemaan eri tilitoimistojen tarjoamien palvelujen ammattitaitoon perustuvaa laatutasoa toisiinsa. Auktorisoimattomien toimistojen laatua ei valvota keskitetysti. Jos auktorisoimattoman toimiston taso on alhainen, voivat siitä johtuvat ongelmat heijastua asiakasyrityksen kirjanpidon hoitamiseen ja sitä kautta koko liiketoimintaan, Tenhunen sanoo.

Ketjuuntuminen vauhdittuu

Tenhunen käyttää tutkimuksessaan vertailukoh- tana Norjaa, jossa tilitoimiston voi perustaa vain auktorisoinnin sisältämiä määräyksiä noudat- taen. Toimiston perustaminen siis lainsäädän- nön kautta rajoitettu. Maan tavoitteena on ol- lut kohottaa laskentatoimen osaamista ja tilitoi- mistopalvelujen laatutasoa. – Näyttää, että suo-

malainen tilitoimistojärjestelmä seuraa keskei- sissä kehittämiskohteissa Norjassa toteutettua mallia, Tenhunen luonnehtii. Suomalaisen tilitoi- mistojen ketjuuntuminen on käynnistynyt muutaman viime vuoden aikana ja laskentatoi- men ulkoistaminen on Tenhusen mukaan kas- vanut. Myös kansainvälinen ketjuuntuminen on käynnistynyt pohjoismaisten tilitoimistojen kanssa. Osa tapahtuneista muutoksista on ollut nähtävissä jo väitöstutkimusprosessin aikana.

Koulutus kaipaa uudistamista

– Koulutusorganisaatiot, erityisesti hallinnon ja kaupan alan koulutusta tarjoavat ammattikor- keakoulut tarvitsevat tutkimusta ja uutta tietoa opetussuunnittelutyössään sekä jatko- ja täyden- nyskoulutustarjonnassaan. Tilitoimistoala kai- paa uutta näkemystä toimialan kehittämis- ja koulutustarpeista. Norjassa ei ole aikaisemmin tehty tilitoimistoalan koulutustarvekartoituksia lainkaan. Tutkimusprosessin aikana on Suomen KLT-tutkinnon pohjakoulutusvaatimus nostettu korkeakoulututkinnoksi, Tenhunen luettelee.

Marja-Liisa Tenhusen tutkimus esittää mallin suomalaisen tilitoimistoalan tutkintora- kenteen uudistamiseksi. Koulutusorganisaatioi- den, tilitoimistojen sekä tilitoimistoalan katto- järjestöjen välinen yhteistyö on tiivistynyt tut- kimusprosessin aikana. Samoin tutkimus rohkai- see tilitoimistoalan koulutusta tarjoavien kan- sainvälistä yhteistyötä. Tutkimus korostaa tilitoi- mistoalaa houkuttelevana uravaihtoehtona ura- valintaa suunnitteleville opiskelijoille ja tutkin- non suorittaneille henkilöille. Tutkimus on edis- tänyt kansainvälisen yhteistyön syntymistä tilitoi- mistoalalla jopa yritystasoihin saakka. ■

Computer Mediated Organizational Memory for Process Control. Moving CSCW Research from an Idea to a Product

KTL Mikko Kovalaisen tietojärjestelmätieteen väitöskirja "Computer Mediated Organizational Memory for Process Control. Moving CSCW Research from an Idea to a Product" (Tietokonetuettu organisaation muisti prosessinohjauksessa: Tutkimusmatka ideasta tuotteeksi) tarkastettiin 17.5.2002 Jyväskylän yliopistossa. Vastaväittäjänä oli professori Kari Kuutti (Oulun yliopisto) ja kustoksena professori Kalle Lyytinen (Case Western Reserve University, USA).

Mikko Kovalainen kehitti sähköisen vuoropäiväkirjan

Matka ideasta kaupalliseksi internet-tuotteeksi vaatii kymmenottelijan taitoja

KTL Mikko Kovalaisen väitöstutkimus pohjautuu yli seitsemän vuoden kehittämisprojektiin, jossa tunnustettiin paperi- ja energiateollisuuden

prosessinohjauksen keskeiset kommunikoinnin ja tiedon jakamisen tarpeet sekä tarkasteltiin niitä tukevan ohjelmistosovelluksen kehittämisprosessia ideasta tuotteeksi. – Tutkimus lähti liikkeelle käytännön tarpeesta. Prosessinohjauksessa puutteellinen kommunikointi voi johtaa laatuvirheisiin tai tuotantokatkoksiin, joiden hinta esimerkiksi paperitehtaalla saattaa nousta jopa yli 20 000 euroon tunnilta, kertoo Kovalainen.

Teollisuuden aloitteesta käynnistettiin syksyllä 1993 Jyväskylän yliopiston koordinoimat ja TEKES:in hankkeina organisoidut soveltavan tutkimuksen projektit. Niissä joukko suomalaisia teollisuusyrityksiä halusi yhdessä tutkijoiden kanssa testata uutta lupaavaa Internet-teknologiaa sekä kehittää kommunikaatiota ja tiedonjakamista edistäviä ohjelmistosovelluksia, Kovalainen kuvailee.

Kovalainen kehitti tutkimuksessaan kaupallisesti saatavilla olevan sähköisen vuoropäiväkirjan. Se soveltuu erilaisten prosessinohjauksenympäristöjen tiedonjakamisen ja tietämyshallinnan tarpeisiin. Kehitetty vuoropäiväkirja on jo käytössä useilla paperitehtailla, energialaitoksilla sekä valmistavan teollisuuden tuotantolaitok-

LITERATURE

silla. Se toimii esimerkiksi paperitehdaskonsernin eri tehtaiden tuotannon raportoinnin pohjana. Käyttötilastojen mukaan sähköisestä päiväkirjasta on konsernin sisällä tullut varsin nopeasti käyttöönoton jälkeen yksittäisten tuotantolaitosten käytetyin Intranet-sovellus.

– Todellista lisäarvoa tuovien Internet-sovellusten kehittäminen vaatii monipuolista osaamista ja käyttäjien tiivistä osallistumista kehitystyöhön. Yhteistyötä tukevia sovelluksia kehitettäessä käyttäjien, esimerkiksi paperikoneen vuoromestarin, tarpeiden tunnistaminen on erityisen keskeistä, koska tiedon jakaminen ja yhteistyö riippuu pitkälti ihmisistä ja organisaatiokulttuurista, Kovalainen korostaa.

Eryteisesti tuotannon erikois- ja häiriötilanteet (ylösajot, alasajot, katkot jne.) lisäävät kommunikoinnin ja tiedonjakamisen tarvetta prosessin ohjauksessa. Samankaltaisten tilanteiden muistaminen ja aiemmat kokemukset ovat oleellinen osa vuorovaikutusta. Tilanteissa tarvittavaa osaamista ei kuitenkaan aina ole saatavilla esimerkiksi siitä, kuinka samanlaisesta tuotannon katkoksesta viimeksi selvittiin. Kovalainen havaitsi, että vuoropäiväkirja oli vuorojen keskeisten tapahtumien tallennuspaikka ja se toimi 'organisaation muistina'.

Manuaalisen vuoropäiväkirjan pohjalta Kovalainen kehitti elektronisen vuoropäiväkirjan, joka lisäsi vuoron keskeisiin tapahtumiin liittyvää kommunikaatiota ja tiedon vaihtoa. Useimmat työntekijät seurasivat aktiivisesti säh-

köisen vuoropäiväkirjan kirjauksia. Sovelluksen avulla työntekijöiden tilannetietoisuus parani ja tietokonetuki muutti aiemmin passiiviset manuaalisen vuoropäiväkirjan kirjaukset aktiiviseksi kommunikoinniksi. Lisäksi sähköinen vuoropäiväkirja vapautti työntekijät perinteisen kommunikaation aika-paikka -riippuvuudesta. – Paperitehtaan operaattoreiden ei enää tarvinnut mennä vuoromestarin huoneeseen selvittämään mitä aiemmissa vuoroissa oli oikein tapahtunut, summasi Kovalainen päiväkirjan etuja.

Kovalainen sovelsi tutkimuksessaan uudenlaista lähestymistapaa ohjelmistokehitykseen. Hän yhdisti käyttäjien tarpeet, teknologian mahdollisuudet sekä kaupallistamisen edellytykset toisiinsa. Tutkimuksessa todelliset käyttäjät pyrittiin niveltämään kehitystyöhön mukaan heti projektin alusta lähtien. Perinteisten menetelmien kuten haastattelujen, seinätaulutekniikan ja prototyypilähestymistavan lisäksi käytettiin myös aivoriihitekniikkaa.

Kovalainen yhdisteli myös rohkeasti etnografisia tutkimusmenetelmiä ohjelmistokehitykseen. Niiden lähtökohta on alunperin antropologisessa tutkimuksessa, jossa menetelmien avulla on pyritty selvittämään esimerkiksi ihmisten käyttäytymistä tutkijalle vieraisissa ympäristöissä. – Pyrin saamaan etnografian avulla työprosessit ja erityisesti ihmisten välisen vuorovaikutuksen läpinäkyväksi ja siten muovailtavaksi tietokoneohjelmiston muotoon, Kovalainen kertoo. ■

Laskentatoimi ja moraalit. Laskenta-ammattilaisten käsityksiä hyvästä kirjanpitoitavasta, hyväksyttävästä verosuunnittelusta ja hyvästä tilintarkastustavasta

KTL Aila Virtasen laskentatoimen alaan kuuluva väitöskirja "Laskentatoimi ja moraalit. Laskenta-ammattilaisten käsityksiä hyvästä kirjanpitoitavasta, hyväksyttävästä verosuunnittelusta ja hyvästä tilintarkastustavasta tarkastettiin 3.5.2002 Jyväskylän yliopistossa. Vastaväittäjinä toimivat professori Teija Laitinen Vaasan yliopistosta sekä professori Pekka Pihlanto Turun kaupakorkeakoulusta ja kustoksena oli professori Salme Näsi Jyväskylän yliopistosta.

Laskentatoimen ammattilaisen hyvästä moraalista hyötyvät omistajat, sidosryhmät ja yhteiskunta

KTL Aila Virtasen tutkimuksen mukaan laskenta-alan ammattilaisen moraalit vaikuttaa siihen, miten lainsäädäntöön suhtaudutaan. Ammattilaisen omaksumat hyvät käytännöt ovat lain mukaisia ja tuottavat hyötyä omistajalle, sidos-

ryhmille ja koko yhteiskunnalle. Tutkimuksen mukaan lakeihin sisältyvät rangaistussäännökset ja viranomaisvalvonta ovat tärkeitä moraalit rakentajia. Huonoimmassa tilanteessa laskentatoimen alalla on tutkimuksen mukaan lakeja ja määräyksiä noudattava yritys, koska samoilla markkinoilla voi samanaikaisesti toimia myös harmaan talouden yritys, joka ei lakeja ja määräyksiä noudata.

Aila Virtanen tarkastelee väitöstutkimuksessaan lakeihin sisältyviä käsitteitä hyvästä kirjanpitoitavasta, hyvästä tilintarkastustavasta sekä verotusmenettelylain veronkiertopykälää. Laskentatoimen moraalikysymyksiä tarkastellaan sidosryhmien, yhteiskunnan ja yksilön tasolla.

Tutkimuksen mukaan laskenta-ammattilaisen käsitys hyvästä kirjanpitoitavasta on laajempi kuin lainsäädännössä mainittu. Laskenta-ammattilaiset käyttävät lainsäädännön tulkitsijoina mm. tilintarkastajia, veroviranomaisia, ammattikuntaa ja yrityksessä noudatettavia ohjeita ja käytäntöjä. Laskenta-ammattilaiset kehtävät, arvioivat ja valitsevat eri lähteistä tulevaa tietoa. Tilanteeseen sopivan oikean ratkaisun valinta perustuu ammattiosaamiseen, johon sisältyvät koulutus, kokemus, järki ja moraalit.

LITERATURE

Yrityksen verosuunnittelu: verovarmistelu, vero- taituruutta tai verovälttelyä

Virtanen kuvaa tutkimuksessa kolmea erilaista verosuunnittelun tyyliä: verovarmistajaa, verotaituria ja verovälttelijää. Lisäksi hän kuvaa veroseikkailijan, jonka toiminta kulkee verosuunnittelun ja veronkierron harmaassa rajamaastossa. Virtanen käsittelee myös veronkiertoa ja kuvaa kolme veronkierron tyyliä: langennut veroseikkailija, veronkiertäjärakollinen ja herrasmiesveronkiertäjä.

Tilintarkastajan työ on kronologisesti etenevä prosessi, jonka eri vaiheissa esiintyy moraalikysymyksiä. Uutena hyvään tilintarkastustapaan liittyvänä piirteenä Virtanen tuo esiin luottamuksen, joka kuvaa tilintarkastajan ja tarkastuskohteen välistä suhdetta. Toinen uusi hyvään tilintarkastustapaan liittyvä piirre on uskottavuus, joka kuvaa tilintarkastajan ja tarkastettavan yrityksen ulkopuolisten sidosryhmien välistä suhdetta. Yksilömoraalia kuvaava periaate on vastuu. Tutkimus osoitti, että tilintarkastajan vastuukysymykset ovat muutoksessa ja vastuun työstään haastatellut tilintarkastajat kokevat suureksi ja selkiintymättömäksi.

Laskentakäytännölle on ominaista lain-säädännön vahva ohjaus. Kirjanpitolainsäädäntöä ja verolainsäädäntöä ei kuitenkaan pidetä tasavertaisena ja oikeudenmukaisena. Lakeihin sisältyvät rangaistussäännökset ja viranomaisvalvonta ovat tärkeitä moraalien rakentajia. Rangaistuksen mahdollisuus, tilinpäätösinformaation julkisuus, verotarkastukset ja tilintarkastus rakentavat laskentatoimen moraalit. Moraalia puolestaan murentavat harmaan talouden yritykset, joihin sanktioilla ei riittävästi voida vaikuttaa. Olennaiseksi nouseekin yksilötason moraalit, josta riippuu myös se, miten lainsäädäntöön suhtaudutaan. Moraalin korkeimmalla tasolla laskenta-ammattilaisen periaatteita ovat rehellisyys ja avoimuus, tarkkuus ja olennaisuus, moitteettomuus ja virheettömyys sekä vastuuntunto ja järkevyyt. Hyviä käytäntöjä ovat ne, jotka ovat lain mukaisia ja tuottavat hyötyä omistajalle, sidosryhmille ja koko yhteiskunnalle.

Virtanen hyödyntää tutkimuksessaan etiikan viitekehystä, joka muodostuu sidosryhmäteoriasta ja utilitarismista, Rawlsin moraalifilosofiasta ja Kohlbergin yksilön moraalien kehitystä kuvaavasta teoriasta. ■